

ПЕРЕЛІТНІ ПТАХИ ЗАКАРПАТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ВИВЧЕННЯ

Вивчення міграцій птахів у конкретному регіоні (шляхи, фенологія, масовість і т.д.) має, крім теоретичного, велике практичне значення (організація охорони фауни, епідемологія, авіація, мисливське господарство).

У гірських районах, до яких належить і територія Закарпаття, вивчення груп перелітних птахів ускладнене порівняно із рівнинними регіонами. Якщо у рівнинних регіонах досить чітко відмежовується група гніздових птахів від перелітних, тому що істинно північні види тут з'являються тільки під час сезонних перельотів (весна, осінь), то у горах по деяких видах птахів це прослідкувати важко. Завдяки вертикальній природній поясності тут і в гніздовий період є "північні види", які на решті території України є виключно мігрантами. Тому в умовах Закарпаття можна виділити три групи птахів: •

а) види, які тут зустрічаються тільки на весняних та осінніх перельотах, а також, частково, під час зимівлі (гуменник, гоголь, вюрок та багато інших);

б) північні перельотні види, які в той же час є гніздовими для території Карпат, але не входять до гніздової фауни на рівнинних територіях (снігур, горіхівка);

в) північні перельотні види, які гніздяться як у Карпатах, так і в рівнинних поясах (крижень, шпак, ластівка тощо);

Фактично треба ще врахувати четверту групу ("г"), - гірських видів, які виконують вертикальні міграції і не мають в нашому регіоні аналогів серед дальніх мігрантів (біловолий дрізд, гірська плиска, оляпка).

Якщо вивчення фенологічних явищ перельотів птахів групи "а" не викликає особливих складностей, то із групами "б" та "в" виникають труднощі, тому що поява горіхівки або снігура у низовинних районах може бути наслідком як кочівок місцевих популяцій, так і міграцій більш дальніх популяцій.

Складності вивчення міграцій птахів у Закарпатті (особливо весняних) викликані також різноманітністю кліматичних умов на відносно невеликій за площею території. Так, наприклад, переліт диких гусей (гуменник, білолоба та сіра гуски) у рівнинній частині області, в залежності від температурних умов зими, може початися вже кінцем січня - початком лютого. Ця міграція припиняється (і неодноразово) внаслідок несприятливих кліматичних умов безпосередньо в гірських масивах, що змушує цих водоплавних птахів затримуватися на Закарпатській рівнині. Тобто протягом лютого, березня, а іноді і квітня можемо спостерігати кількаразові спроби перельоту через Карпати, які часто закінчуються невдачею, і птахи вимушено повертаються в Закарпатську рівнину, де їх накопичується велика кількість.

На жаль, обмежені можливості експедиційних виїздів не дозволяють поки що нанести на карту всі райони скопичень птахів (не тільки гусей), під час весняних міграцій. Безумовно, що така карта (із реєстрацією кількісного і якісного складу) вкрай необхідна, щоб на вказаних територіях організувати заказники і налагодити охорону птахів під час весняних перельотів. Карпатський пункт по вивченню міграцій птахів, який уже існує на базі зоомузею УЖДУ, ставить питання перед природоохоронними організаціями про залучення відповідних досліджень у плани по розширенню охорони фауни області. Нам необхідне фінансування експедиційних виїздів по рівнинній і передгірній частині області. Протягом 2-3-х тижнів необхідно обстежити великі площі Закарпатської рівнини по долинах Тиси, Латориці, Боржави й інших річок, а також велику мережу ставкових господарств області. Без транспорту таку роботу виконати неможливо.

Поки що нами виявлено одне таке місце скопичення водоплавних птахів. Це територія в долині Латориці, поблизу села М.Геевці, яка затоплюється під час весняних повеней, загальною площею близько 10 тис. га. На цих тимчасових акваторіях скопичується до 15 тис. птахів різних видів.

Одним із важливих питань залишається вивчення шляхів перельоту птахів через Карпати. У недавній роботі В.Гришенка (1994) [1], де йдеться про міграції птахів на території України, вказано також "Карпатський міграційних

шлях", але він, згідно цього автора, йде по Прикарпаттю вздовж північно-східних схилів гірських хребтів, тобто було б вірніше назвати його "Прикарпатським". Існують непогано виражені перелітні траси, які безпосередньо перетинають Карпатський хребет, мають південно-західний (осінь) та північно-східний (весна) напрямки і сума яких, на наш погляд, складає дійсно Карпатський шлях перельоту птахів.

Про можливість існування таких трас теоретично, із врахування геоморфології Східних Карпат, вказував ще Ф.Й.Страутман (1954) [2], але практична перевірка й більш детальне вивчення цих трас на довгі роки залишалась нездійсненою. На сьогодні маємо більш менш систематичні спостереження за осіннім перельотом птахів у верхів'ях Тиси (Луговой. 1992) [3] та за весняним і осіннім перельотом в долині Ужа під Ужгородом (Потіш 1994 [4], Потіш in litt. 1995 [5]). В обох випадках йдеться про денні візуальні спостереження. Нічні перельоти, характер, яких може бути зовсім інший, поки що, на жаль, нами не вивчалися, тому що такі спостереження вимагають особливого обладнання, методик тощо.

Уже ці початкові роботи вказують на те, що Карпати перетинають мільйони птахів. За нашими підрахунками, одних тільки граків на осінньому перельоті було близько 1,5 млн. особин (Луговой, Потіш in litt).

Поки що нема регулярних спостережень за міграціями птахів по долинах Латориці, Боржави, Терембі та вздовж Тиси у Виноградівському та Берегівському районах. Тобто для досконального вивчення міграцій птахів через Карпати потрібні багаторічні дослідження.

Ми вважаємо, що недавно створений Карпатський пункт по вивченню міграцій птахів при зоомузеї УЖДУ повинен згодом перетворитися у Карпатську орнітологічну станцію з метою поглибленого вивчення птахів нашого гірського регіону, організації довготривалого моніторингу, налагодження масового кільцювання, охорони птахів. На Україні на нинішній час існує одна орнітологічна станція, на якій вивчають міграції птахів і займаються їх кільцюванням на Азово-Чорноморському узбережжі. Карпати за своїми природними умовами не менш цікаві в орнітологічному плані і

заслужують відповідної уваги. Підкреслимо, що сектор Українських Карпат найбільш привабливий для перельотних птахів (його висота та ширина менші ніж у Словаччині та Румунії), тому функціонування Карпатської орнітостанції на Закарпатті матиме серйозне значення в співпраці орнітологів України з колегами із країн Карпатського єврорегіону, крім того, це буде перша гірська орнітостанція не тільки в Україні, але в Карпатах взагалі.

ПРИМІТКИ

1. Грищенко В. М. Фенологічні закономірності осінньої міграції птахів на території України // Автореф. ... канд. біол. наук. - Київ, 1994. - С. 23.
2. Страутман Ф. И. Птицы Советских Карпат. - Киев, 1954. - С. 313.
3. Луговой А. Е. Видимые перелеты птиц в верховья р. Тисы // Сезонные миграции птиц на территории Украины. - Киев: Наукова Думка, 1992. - С. 141-152.
4. Потіш Л. А., Матеріали до вивчення весняного перельоту в долині р. Уж // Чернівці. - СМОУ, 1994. - І. - С. 102-103.
5. Потіш Л. А. Динаміка перельоту деяких видів птахів восени 1993 р. у долині р. Уж // Беркут, - т. 4, - в. 1-2, - 1995. - С. 62-66.